

“... Maliye Bakanlığı'nda müfettiş muavini ve müfettiş olarak çalıştı... bir ara İstanbul'da Darphane Müdürlüğü yaptı...”

(Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, Varlık Yayınları)

Cemal Süreya'yı şair ve yazar olarak tanıyanlardan büyük bölümünün, onun bürokrat kişiliğini bilmediklerine; hatta resmi yazılarında kullandığı adı olan Cemal (Cemalettin) Seber ile Cemal Süreya'nın aynı kişi olduğunu duyunca şaşırdıklarına çok kez tanık olmuşuzdur.

Genel olarak Cemal Süreya'ya ilişkin yazı yazarların ve ölümünden sonra konuşma yapanların, onun bürokrat yanına ya hiç değinmediklerini ya da bu yanını onda olmaması gereken bir özellik gibi algıladıklarını ve onun yazın adamlığı kişiliğine yakıştırmak istemediklerini söyleyebiliriz. Gerçekten, bir anma toplantısında, bir öykücümüzün Cemal Süreya ile birlikte yaşadıkları günlerden söz ederken, evde tatil günlerinde bile -ona hiç yakışmayan- düzenli giyim biçiminin bürokrathından kaynaklandığını söylemesi; başka bir öykü yazarının, özellikle onun “bürokrat kılıklı olmadığı”ni vurgulaması; bu görüşümüzü doğrular niteliktedir.

Oysa, Cemal Süreya, iyi bir “Mülkiyeli” olduğu kadar, iyi bir bürokrattı. Gerçekten, Hilmi Yavuz, bir yazısında, Cemal Süreya için “Maliyeciliğini önemsemi. En az şairliği kadar. Bir şairin iyi bir maliye müfettişi olması doğaldır ya, iyi bir maliye müfettişi olduğunu göğsünü gere gere söylemesi?... Şiirinin bir estetik hesabı vardı, bir de finans hesabı. İkisinde de kaç kişi söz sahibi Cemal kadar?” diyerek, bu görüşümüzü doğruluyor. Gerçi o, bürokratları acımasızca eleştirmekten çekinmemiş; örneğin, “Onlar İçin Minibüs Şarkısı” (*Beni Öp Sonra Doğur*

Benî başlığını taşıyan şiirinde, yergilerinden “Yönetmen, Kurul Başkanı” olan bazı bürokratlar da paylarını almışlardır. Ancak, bu durum, Cemal Süreya'nın bürokratlardan hoşlanmadığı ve bu yanına önem vermediği biçiminde yorumlanamaz. Cemal Süreya'nın Maliye Müfettişi olmakla öğündüğü, onun meslek yaşamında tanıyanların yakından bildikleri bir gerçektir. Bunun, onun şiir anlayışına ve dünya görüşüne ne denli uygun düştüğü ise, araştırmacıların üzerinde durmaları gereken ilginç bir konudur. Bu nedenle, Cemal Süreya'nın bürokrat yaşamından söz etmenin, araştırmacıların yanı sıra, onu tanıyanlar ve şiirlerini sevenler bakımından da yararlı olacağını düşünüyoruz.

Biz, bu yazımızda, Cemal Süreya'nın bürokrat yaşamından sözettiğinden ve bu konuda birkaç görüş ileri sürdükten sonra; yaşamının bu yanının şiirlerine nasıl yansıdığı üzerinde durmak istiyoruz.

— I —

Resmî kaynaklarda yaptığımız araştırmalar sonucunda, Cemal Süreya'nın meslek yaşam öyküsünü şöyle özetleyebiliriz: 1954 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye ve İktisat Şubesinden mezun olan Cemal (Cemalettin) Seber, 11.08.1955 tarihinde Maliye Teftiş Kurulu'nun açtığı sınavı kazanarak Maliye Müfettiş Muavinliğine atanmış; 20.10.1958 günlü ve 10037 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanan bir ortak kararnameyle, 07.10.1958 tarihinde, yeterlik sınavından sonra, Beşinci Sınıf Maliye Müfettişliğine getirilmiştir.

1 — Maliye Müfettiş Muavinleri Celâl Şardan, Alpaslan Onay, S. Turan Kıvanç, C. Tayyar Sadiyar, Nurhan Erdoğan, Nevzat Özkan, Sabahattin Berlikol ve Cemalettin Seber, Beşinci Sınıf Maliye Müfettişliklerine tayin edilmişlerdir.

2 — Bu kararın icrasına Maliye Vekili memurdur.
7/10/1958

Reisicumhur
C. BAYAR

Başvekil Maliye Vekili
A. MENDERES M. BERK

(Resmî Gazete: 20.10.1958/10037)

Cemal Seber, 1962-1963 yıllarında bir yıl süreyle Fransa'da (Paris'te) staj yapmıştır.

Cemal Seber, 31.07.1965 tarihinde Maliye Müfettişliğinden ayrılıp, serbest çalışmaya başlamış ve bu arada, *Papirüs*'ü çıkarmıştır. Ancak, 29.02.1972 tarihinde memurluğa dönerek Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Üyeliği ve 07.02.1974 tarihinde Darphane ve Damga Matbaası Müdürlüğü görevlerini üstlenmiş; 20.09.1976-18.05.1978 tarihleri arasında yeniden Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Üyeliği yapmış; 18.05.1978 tarihinde döndüğü Maliye Müfettişliği'nden 28.02.1982 tarihinde emekli olmuştur.

Görüldüğü gibi, Cemal Seber, bürokrat olarak, ikişer kez Maliye Müfettişliği ve Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Üyeliği yapmış; ayrıca, Darphane ve Damga Matbaası Müdürü olarak yöneticilik görevinde bulunmuştur. Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Üyeliği sırasında, *Maliye Bülteni* adlı derginin adını *Maliye Dergisi*'ne çevirerek, biçiminde ve içeriğinde değişiklikler yapmış, dergiye bir canlılık getirmiştir. Darphane ve Damga Matbaası Müdürlüğü sırasında, işçilerle iyi ilişkiler kurduğu; daha sonraki yıllarda grev yapan işçileri ziyaretinde büyük ilgi görmesinden anlaşılmaktadır. Maliye Müfettişi olarak Anadolu'nun çeşitli illerinde ve ilçelerinde denetlemeler yapmış; Ankara'da ve İstanbul'da olağan denetlemelerle birlikte, bazı dernekleri, vakıfları ve kuruluşları denetlemiştir. Ayrıca, Maliye Teftiş Kurulu'nun genel sorunlarıyla ilgilenerak, bu kurulun geçmişine ve Fransa'daki Maliye Teftiş Kurulu'nun işleyişine ilişkin inceleme raporları hazırlamıştır.

T. C.
MALİYE TEFTİŞ KURULU

Sayı

1

BASIT RAPOR

Müşavir Maliye Müfettişi

Cemal S. Seber

RAPORUN KONUSU

Maliye Teftiş Kurulu'nun 100. yıl içinde
uğradığı değişiklikler ve gelişmeler hakkında.

RAPORUN

Günü : 14.1.1980

Ekleri :

Önce *Milliyet Sanat Dergisi*'nde sonra *Hürriyet Gösteri*'de yayımlanan günlüklerinde Cemal Süreya'nın bürokrasi yaşamına ilişkin bazı anılarına rastlıyoruz:

• “Doğan Yel ölmüş. Ölüm bu kez en yakından geçti. Doğan Yel, Sezai Karakoç'la Maliye Teftiş Kurulu'ndan arkadaşımız. İkiisi benden bir sonraki promosyondaydılar. Yeterlik sınavında başarılı sayılmayarak gelirler kontrolörü oldular. Benim için Maliye Teftiş Kurulu'ndan ayrılma özleminde bu olayın da etkisi vardır. Onlar sınavı kaybetmişlerdi; bense kendimi onlar kadar, özellikle de Doğan kadar başarılı saymıyorum. 1965'te üçümüz birden Maliye Bakanlığı'ndaki görevlerimizden istifa ettik. (...)

• “Maliye müfettiş yardımcılığı yıllarımızı düşünüyorum. Doğan'la Eskişehir'de de beraberiz, Nazilli'de de. Eminönü Vergi Dairesine, Sezai'ye yardıma gidiyoruz...”

(851. Gün)

• “...27 Mayıs'tan sonra Konya'daki Vakıflar Müdürlüğü'nde incelemeler yaptım. 12 Mart'tan sonra, demin anlattığım vakıf* düştü payıma. 12 Eylül'den hemen önce de, İlim Yayma Vakfı'nın hesaplarını incelemekle görevlendirildim, yasalara aykırı bir yan görmedim. ...” (886. Gün)

• “...1961'de, Sivas'ta, Teftiş turnesindeyken...” (931. Gün)

• “Todorî'de, Maliye Teftiş Kurulu'nun kuruluş yıldönümü/kokteyli. (...)

Eski ve yeni arkadaşlarla bir aradayım. Maliye Müfettişlerinin en başarısız (ama en kötüsü değil) olduğumu söyledim. Ödülümü de aldım: Kurul'da dedikodusu en çok yapılan kişi benmişim.

Genç bir arkadaş da şöyle demiş: ‘Cemal Süreya var diye girdim ben bu kurula.’ Şaka mı?

Eski İstanbul Defterdarı Nail Çelenoğlu da şöyle demiş: ‘Cemal maliye müfettişi de olmadı, şair de.’

Bende ciddi bir yan var galiba. Maliye Teftiş Kurulu'na borçluyum bunu. ...” (923. Gün)

• “Darphane ve Damga Matbaası işçilerinin grevini desteklemek için Barbaros Bulvarı'na gittim. Yağmur yağıyordu. Şemsiyeler altında söyledik. Darphane tarihinde ilk grev bu. Dış kapının dışındayız. Ama söyledikçe anıların kapıları bir bir açılıyor. Görevden alındığı günlerden söz ettim işçilere.

* İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı

Darphane'de çok yeni olduğum bir dönemde eski Başbakan Suat Hayri Ürgüplü'nün kardeşi gelmişti, Münir Hayri Ürgüplü. Kendisi de eski milletvekili. Cebinden kiloluk bir altın külçe çıkararak masamın üstüne koydu. Bunu Darphane'de bastırmak, sikke altına dönüştürmek mümkün müydü? Yardımcım Sait Tanaçan'ı çağırdım. Gerekli bilgiyi o verdi: Hayır, mümkün değildi; Darphane altın basımı işini yalnız sarrafların getirdiği külçelerle yapıyordu; bu yüzden Ürgüplü'nün külçesini bir sarrafa götürmesi, sarrafın da onu Darphane'ye kendi altını gibi getirmesi gerekmektedir: tabii, külçe sahibi sarrafa aracılık hizmeti için bir komisyon ödeyecekti. Bu açıklamadan sonra eski milletvekili kalkıp gitti.

Ama benim aklım karışmıştı. Sarraflara tam ve acımasız bir tekel durumu kazandıran bu uygulamanın yasal dayanaklarını araştırmaya başladım. Bu tüzük, bir yönetmelik, bir genelge, bir karar, bir emir?.. Hiçbir şey yoktu. Uygulamanın kökleri çok eski yıllara iniyordu. Demokrat Parti ve eski CHP dönemlerine kadar.

Sarraf kim? Orada da çok ilginç bir durumla karşılaştım. Bu işten yararlanan sarraf, İstanbul'da işyeri olup Sarraflar Derneği'ne üye kişiydi. İstanbul dışında aynı işi yapanlar o haktan yararlanmıyordu. Topu topu 23 kişi. Aile olarak görmeye çalışırsan, 8-9 aile.

Türkiye'de altın üretimi yok. Etibank'ın başka ürünleri aynı sıra elde edebildiği altının miktarı 200-300 kiloyu geçmez. Oysa aynı dönemde Türkiye'ye yılda 70 ton altın girmekte. Dünya altın üretiminin yüzde 6-7'si ülkemize akıyor. Türkiye öyle önemli bir pazar ki her yıl Güney Afrika altın madenlerinden mühendisler geliyor; Kapalıçarşı'da incelemeler yapıyorlar. Darphane'nin o günlerde altın basma gücü de yılda 15 ton. Yani işlem gören ve piyasada gizlice dönen altının zaten hepsi kaçak. İşte o 15 ton altının baskı işleminden çok küçük bir gruba kilo başına haraç olanağı doğmuş. Darphane sarraflarının bir çeşit baskı atölyesi durumuna düşmüş.

Önce Belçika Darphanesi'ni, daha sonra da oradan aldığım esinlerle öbür Avrupa darphanelerini bu açıdan inceledim. Hemen hepsinde, 1 kilodan aşağı olmamak şartıyla yurttaşın getirdiği külçeler basım için kabul edilmekte.

Maliye Bakanlığı'na bir yazı yazdım. Durumu özetledim. Büyük ölçüde vergi kaçakçılığına da yol açan bu uygulamanın önlenmesini istedim. Yurttaşın getirdiği külçelerin 1.5 kilodan aşağı olmamak koşuluyla basım için kabul edilmesine izin verilmesini önerdim. Vergi kaçığını önlemek için de külçe getirenlerin gelir vergisi mükellefi olmalarını ve servet beyannamesine tabi bulunmalarını şart koştum.

Çok uzun bir süre yazıma bir yanıt gelmedi. O arada durumu öğrenen sarraflar bir yandan benimle başka türlü uğraşmaya başladıkları gibi, Maliye Müsteşarı Sabahattin Alpat'ı da yakın takibe almışlardı. Partiye külliyetli miktarda para yardımı yaptıkları söyleniyordu. Çok sıkışık bir durumdaydım. Sonunda, bütün bürokratik görgü ve nezaket kurallarını bir yana iterek, Bakanlıktan yanıt isteyen ikinci bir yazı, bir tekit yazısı yazdım. Yanıt olarak Maliye Bakanı Yılmaz Ergenekon'un kendisi geldi.

Bakan Darphane'ye gazap içinde girdi. Boyuna bağıyordu: 'Kapalı yerleri görmek istiyorum! Kapalı yerleri gösterin bana!'

Maliye Bakanı için kapalı yer mi olur! Her yer gösterildi. Emekçiler, işi şakaya vurarak, en küçük çekmecelerin gözlerini bile dışarı çekmişlerdi. Her yeri dolaştı. Bu kez de 'Arşivi görmek istiyorum! Reşat altınlarının kalıpları nerde?' diye kükredi. Arşiv Sultanahmet'te, Damga Matbaası bölümündedir. Kırk yılda bir açılır. Arşiv, ... Ancak Arşiv müşterek muhafaza altında. Anahtarlardan birinin bulunduğu görevli şimdi izinde. Ama haber salıp evinden hemen getirebiliriz. Bakan Arşiv denetleme işini ertesi güne bıraktı. Dikkat ettim, bana değil de Sait Bey'e bağıyordu daha çok. Görevden alıncağımı bu tavırdan da çıkarmıştım. Birdenbire iyice rahatladım.

Ertesi gün Arşiv de gezildi. Bu kez yüzü gülüyordu Yılmaz Ergenekon'un. Şaka bile yaptı. Görevden alındığımı sezince rahatlamıştım ya, bakan tam arabaya binerken parmağımı kaldırarak herkesin duyabileceği bir sesle şöyle dedim: 'Beyefendi, bir kapalı yer daha vardı, ama onu size gösteremeyiz...' Ergenekon şaşırды, bir an ne yapması gerektiğine karar veremedi. Hemen ekledim: 'O da bizim gönlümüz...' Bir an baktı ve arabaya süzüldü.

Zaten dün görevden alınmışım.

İki gün sonra Bakanlıktan yazı geldi. Şöyle başlıyordu: 'Darphane'yi gezdim, pis buldum.' Aynen böyle.

Sekiz on maddelik bu yazıya verdiğim yanıtın ilk maddesini bugünmüş gibi anımsıyorum: 'Evet, o gün Darphane gerçekten pisti. Ama tarihinde ilk kez olarak ve bir iki saat...'

İki üç yıl sonra CHP iktidarı döneminde Maliye Bakanı Ziya Müezzinoğlu yeniden Maliye Teftiş Kurulu'na dönmem için imzasını atarken bir koşul koydu, müfettişlik uhdemde kalmak üzere Darphane'yi tedvir etmemi, orayı genel müdürlük statüsüne kavuşturacak çalışmalar yapmamı, sonunda da genel müdürlük ya da müfettişlik birinden birini seçmemi istedi. Sevinçle kabul ettim. Ancak bu kez de Teftiş Kurulu Başkanı arkadaş yeni olaya gizlice (yalnız bana söyleyerek) karşı çıktı.

Hem yönetici hem denetçi olunca işler güçleşmiş; Kurul'da buna karşı bir dalgalanma da olmuş... Darphane'den vazgeçmek zorunda kaldım. Müezzinoğlu gerçek nedeni bilmediği için herhalde çok kızmıştır bana.

Yılmaz Ergenekon genç sayılabilecek bir yaşta öldü. Öylesine üzüleceğimi hiç düşünemezdim. Kendimde bunun nedenlerini aradım. Yılmaz Ergenekon'dan bir gün öç alacaktım. Ölüm bu olanağı ortadan kaldırıyordu. Bir gizlilüğün önlenmesi gibi bir şey. Yitirdiğim bir şey vardı sanki." (949. Gün)

Ancak, araştırmalarımıza karşın, Cemal Süreya'nın Maliye Müfettişi olarak görev yaptığı yerler ile rapor sayısına ve konularına ilişkin tam bilgi elde edemedik.

— II —

Cemal Süreya, bürokraside yeterince değerlendirilebildi mi? Soruyu başka bir biçimde sorarsak, Cemal Süreya bürokraside özlediği yere gelebildi mi? Bu sorulara olumlu yanıt verilemez, sanıyorum. Ondan, örneğin Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Başkanı, yurt dışında Maliye Ataşesi, Kültür Bakanlığı'nda Müsteşar olarak yararlanabilirdi diye düşünüyorum.

Ancak, "içinde yanan" şiir ateşiyle Cemal Süreya da bürokraside kalmak için gerekli direnci göstermedi. Şair ve yazın adamı kimliğinin ağır basması ve "rind" yaradılışı buna olanak vermedi; bürokratinin gerektirdiği dar ve katı kalıpta yaşamak onun için elbette zordu.

Cemal Süreya bürokraside yitirdiği zamanı yazın yaşamına verseydi, zaman daha çok ürün verebilir miydi? Doğal olarak bunu yanıtlamak oldukça zor. Ama ülkemizde hemen bütün yazın adamları ve sanatçılar için söylenebilen şeyi, Cemal Süreya için de söylemek olası: Devlet bunca değerli yapıtlar verebilmiş bir yurttaşını ve bu tür yurttaşlarını kollayamaz mıydı, onlara rahat ve geçim sıkıntısından uzak bir çalışma ortamı sağlayamaz mıydı?

Geçim sıkıntısından uzak bir Cemal Süreya'nın daha az "hüzünlü", daha "iyimser" olacağına inanıyorum.

— III —

"Has" bir şair olarak Cemal Süreya, şiirlerinde bürokrat yaşamından elbette doğrudan söz etmemiştir. Ancak o, yeri geldiğinde, yaşamının o yanından edindiği deneyimleri ve izlenimleri şiirlerinde başarılı biçimde kullanmıştır.

Göçebe'de "Kars" başlıklı şiiri, denetleme dolayısıyla bir süre yaşadığı Kars'taki günlerinden izler taşıdığı gibi; kitaba adını veren "Göçebe" şiirindeki "...patronunun karısını zimmetine geçiren sayman yardımcısı" tam bir maliyeci şair deyişidir.**

Beni Öp Sonra Doğur Beni'nin en güzel şiirlerinden biri olan "Yunus ki Sütdeşleriyle Türkçenin.." başlıklı olanında, Bayburtlu Zihni'den "Maliyeci şairlerin ilki" diye söz ederken, Cemal Süreya'nın kendisini de bir Maliyeci şair olarak tanımladığı bellidir. "Onlar İçin Minibüs Türküsü" şiirinde, "Japon feneri ya da uçurtma tadı taşıyan *senetler*"-de "zamanaşımı süresi dolmadan (imzaları) tüyüp giden" "yönetmenler Kurul Başkanları" vardır.

Toplu şiirlerinin yer aldığı *Sevda Sözleri'nin* "Uçurumda Açan" bölümündeki "Oteller Hanlar Hamamlar İçin Sürekli Şiir"de, Ankara'ya ilişkin mısralar, yıllarca o kentte yaşamış duyarlı bir Maliye bürokratinin güçlü gözlemlerini yansıtır: "Ben öyle her şeye dikkat eden bir adam değilim, / Ama biliyorum, DÇM için Marmara Oteli'ne gideceğim/ ... *Vergi iadesi* için de Stad Oteli var..."; "Ankara Ankara/*Müfettişlerin* arasından geçiyor tiren..." "Yargıcı Şiir"de ise, Al Capone'un sonu "*temizleme aydınlatma resminden*" olur.

Sıcak Na'lın "Sevincelik" başlığını taşıyan şiirinde, "Kızkulesi'nin düş getiren *pay senetleri*" "Kısa günde kapış kapış (gider)"; "49,5 milyon *düş senedi*"nden üç tanesi "*ciro* (edilir)".

Son yapıtı olan *Güz Bitiği'nin* başındaki "1 Düzyazı"da, "Açıklanmayan tek şey" olan "aşk"ı "*Denetçi* anlamaz..."

** Bu yazıyı kaleme aldıktan sonra, Cemal Süreya'nın günlüklerini gözden geçirirken, "Kars'ı Paris'te yazmışım. Neden bilmem, utandığım olmuştur bundan. Kars'a gitmeden Kars demişim. Paris dönüşü hemen Kars'a teftiş turnesi çıkmasın mı? Göçebe'deki Kars izlenim ve imgeleri bu kez yerinde oluştu. ... Çok tuhaf, Kars şiirindeki Kars, Göçebe şiirindekinden daha çok var gibi. ..." (976. Gün) tümcelerine rastladım.